

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ
«САМОСТІЙНА НАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ».**

У статті аналізуються певні підходи до визначення понять «самостійна навчальна діяльність» та «формування самостійної навчальної діяльності», необхідних студентам для реалізації практичної діяльності.

Ключові слова: діяльність, навчальна діяльність, самостійна навчальна діяльність, рефлексія, рефлексивні уміння, самоосвіта, самостійна робота, освітній процес.

В статье анализируются определенные подходы к определению понятий «самостоятельная учебная деятельность» и «формирование самостоятельной учебной деятельности», необходимых студентам для реализации практической деятельности.

Ключевые слова: рефлексия, рефлексивные умения, самообразование, самостоятельная работа, образовательный процесс.

This article carries over the analysis of some approaches to the definition of term «independent educational activity» and «the formation of an independent educational activity» needed for students to implement their practice.

Key words: activity, scientific activity, individual educational activity, reflection, abilities of reflection, self-education, independent work, educational process.

Зміни, які відбуваються нині в організації навчальної діяльності студентів, свідчать про посилення ролі самостійної роботи у підготовці майбутніх фахівців. Одним з провідних у теорії навчання дорослих є принцип змістового й організаційного розмаїття, гнучкості освітніх структур, а також чисельності форм, методів і засобів організації пізнавальної діяльності тих, кого навчають. Саме тому наступний етап розробки нашого дослідження спрямовано на психолого-педагогічну характеристику сутності та змісту самостійної навчальної діяльності студентів.

Є чимало підходів до визначення сутності самостійної діяльності, яка спрямована на формування особистості.

У роботах науковців, а саме: О. Астахова, І. Прокопенко, В. Євдокимов, П. Підкасистого, І. Харламова суттєве значення приділяється самостійній роботі у процесі формування особистості, розглядаються основні принципи, форми, методи організації, а також облік і контроль цієї діяльності.

Проблема формування самостійної навчальної діяльності студентів ВНЗ була і продовжує залишатися актуальною у психолого-педагогічній науці. Дослідження самостійності було започатковане у працях видатних психологів Л. Виготського, П. Гальперіна, В. Давидова, Д. Ельконіна і отримало своє продовження у розвідках сучасних науковців Н. Гуткіної, І. Семенова, С. Степанова, Р. Чумичевої, Г. Щедровицького та інших. Українська психолого-педагогічна наука також має чималі напрацювання у контексті відповідної проблематики, у вигляді дисертаційних досліджень таких науковців, як: Ю. Атаманчук, О. Жерновникова, О. Демченко, С. Кустовський, О. Малихін, В. Мичковська, Б. Сузь та інші.

Мета статті. З'ясувати основні поняття дослідження щодо самостійної навчальної діяльності.

У сучасному мінливому світі спеціалісти дедалі більше відчуватимуть необхідність швидкої адаптації до змін професійного середовища, саморозвитку та самовдосконалення. Успішне функціонування в реаліях сьогодення можливе за умови постійної рефлексії власних досягнень з метою аналізу результатів та корекції дій для досягнення поставленої мети. Будь-яка самостійна пізнавальна діяльність студента повинна супроводжуватися рефлексією з метою аналізу та оцінки результатів власної роботи, визначення причин недоліків і невдач з подальшою корекцією програми дій.

До цього часу немає єдиної думки про те, що потрібно розуміти під поняттям «самостійна робота», і це, без сумніву, гальмує розвиток практики навчання. У процесі самостійної навчальної роботи ключові ролі виконують студенти, та ті, хто «програмує» і контролює результати – викладачі. Якщо викладач не може чітко визначити, який обсяг роботи студентів буде самостійним, то, очевидно, що не можна говорити про розвиток самостійності студентів у рамках аудиторних занять. Відсутність єдиного розуміння поняття не дає можливості науковцям будувати систему самостійних робіт з позиції єдиних дидактичних вимог, незалежних від навчального предмету, але враховуючи вікові особливості студентів, вони подають по-різному характеристику цього поняття.

Питання організації самостійної роботи студентів у системі освіти постійно знаходяться у сфері інтересів дослідників. Протягом багатьох років навкруги цієї проблеми виникають наукові суперечки, в результаті яких народжуються різноманітні погляди і формуються методичні та методологічні позиції. Відповідно до закону України «Про вищу освіту» та Державної програми розвитку освіти в Україні метою сучасної освіти стає виховання особистості, що здатна до самовизначення, самоосвіти, саморозвитку, а зміст освіти орієнтується на усвідомлення тих, хто навчається, як суб'єктів освітнього процесу.

Сьогоднішній етап розробки проблеми організації самостійної навчальної діяльності ґрунтується на засадах самостійної роботи учнів і студентів. Цьому напрямку присвячені дослідження таких вчених, як Ю.

Бабанський, В. Буряк, А. Вербицький, Є. Голант, О. Киричук, О. Малихін, С. Матюшкін, О. Мороз, М. Нікандров, П. Підкасистий, О. Савченко, В. Сластьонін, Т. Шамова та багатьох інших учених.

Шляхи вдосконалення підготовки студентів до самостійної навчальної діяльності були предметом досліджень М. Антонюка, Н. Важесівської, Л. Деркач, І. Мостової, Л. Онучака, М. Солдатенка.

Питання мотивації навчальної діяльності студентів розглядали В. Аксьонова, В. Вергасов, В. Крилова, О. Леонтьєв.

Розробкою питань, пов'язаних із самовихованням та самоосвітою особистості, займалися Н. Бітянова, А. Громцева, С. Дніпров.

Різні аспекти наукової організації навчальної діяльності студентів розглядали у своїх роботах С. Архангельський, Я. Лудченко.

Процес організації та підготовки до самостійної роботи майбутніх педагогів досліджували М. Князьян, О. Кривильова, З. Кучер, М. Рогозіна, М. Солдатенко, С. Яшова.

У дидактиці й методиці вищої школи існує низка праць, автори яких досліджували проблеми наукової організації праці студентів (В. Бондаревський, А. Вербицький, В. Козаков, М. Нікандров).

Визначенню ролі педагогічної діяльності вчителя у суспільстві присвячено праці Х. Алчевської, П. Грабовського, Б. Грінченка, М. Драгоманова, О. Духновича, С. Ковальової, М. Коцюбинського, Т. Лубенця, Л. Українки, Ю. Федьковича, І. Франка, Т. Шевченка.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що проблемі формування та розвитку окремих якостей педагога завжди приділялась належна увага, зокрема таким її аспектам як: концептуальні засади професійної підготовки майбутніх фахівців (В. Андрущенко, Р. Гуревич, А. Лігоцький, О. Мороз, Л. Хомич, Я. Цехмістер); підготовка майбутніх фахівців у контексті особистісно орієнтованої освіти (Г. Балл, І. Бех, С. Подмазін, В. Рибалка, Л. Сущенко), психолого-педагогічні основи формування особистості педагога (І. Зязюн, В. Козленко, Г. Костюк, Н. Кузьміна, В. Моляко, Я. Пономарьов, Л. Савенкова, С. Сисоєва); характеристика її рис (Л. Божович, В. Вілюнас, В. Крутецький, О. Лук, А. Маркова, Н. Петрович, О. Савченко); дослідження шляхів формування та розвитку особистості педагога (В. Кан-Калик, О. Киричук, Н. Кичук, М. Поташник, Т. Сущенко, Л. Хоміч).

Основний метод філософії – рефлексія – може бути в першому наближенні охарактеризований словом «самопізнання».

Особливої уваги заслуговують міркування дослідників щодо місця і ролі самостійної роботи у навчальному процесі.

Самостійні роботи, які класифікуються за дидактичним призначенням, вчені П. Підкасистий, М. Махмутов, І. Лернер поділяють на такі види:

- самостійні роботи для отримання нових знань;
- для застосування знань;
- для повторення і перевірки знань, умінь, навичок [7. с. 14].

Такий підхід класифікації самостійних робіт односторонній. Він обумовлюється в основному особливостями етапів процесу пізнання, в силу чого процесуальна сторона самостійної роботи студентів, як така, не розкривається. Процес навчання розглядається як процес студентського пізнання, в ході якого крок за кроком студент повинен відкривати невідкрите, пізнавати непізнане, досліджувати недосліджене і так далі, це все зводиться до засвоєння знань, умінь і навичок. Звичайно, що у студента в процесі такого навчання навряд чи сформується потреба творчого ставлення до засвоєння знань, потреба подальшої самоосвіти.

І. Малкін вважає, що кожний вид самостійної роботи одночасно визначає характер пізнавальної діяльності студента і сам визначається її структурою. Враховуючи це, він пропонує наступну класифікацію:

- 1) самостійні роботи репродуктивного виду;
- 2) самостійні роботи пізнавально-пошукового виду;
- 3) самостійні роботи творчого виду;
- 4) самостійні роботи пізнавально-практичного виду.

Класифікація І. Малкіна відповідає високим вимогам сучасної освіти. В її основі лежать два вихідних положення:

а) сутність характеру процесу мислення визначаються видом розв'язаного завдання;

б) вплив навчання на розумовий розвиток студентів обумовлюється характером пізнавальної діяльності, в процесі якої інтенсивно розвиваються ті здібності, які необхідні. Ці два підходи не викликають сумніву. Вони добре досліджені психологами, логіками і дидактиками.

Інші автори у своїх дослідженнях і рекомендаціях вказують на те, що шкільні методи самостійної роботи малоприматні у вузівській системі навчання і тому студентів з першого дня їх перебування в інституті необхідно навчати систематично та самостійно працювати в аудиторії, в бібліотеці, щоб вони якнайшвидше оволоділи навичками самостійної навчальної діяльності.

Використання відповідного на самостійну роботу часу є справою творчою. Добре, коли студент у процесі роботи виробляє власний стиль, взявши в його основу наукову організацію праці. Економії часу сприяють знання основ комп'ютерної грамотності, бібліографії, система забезпечення обов'язковою літературою, вміння працювати з нею.

Таким чином, можна зробити висновок:

– самостійна робота є організованою викладачем активною діяльністю студента, яка спрямована на виконання поставленої дидактичної мети, але здійснюється без посередньої участі викладача;

– самостійна робота студентів вимагає від викладача її ретельного планування;

– створення умов ефективної організації навчальної роботи студентів передбачає перш за все їх ґрунтовне науково-методичне забезпечення.

Від організації самостійної роботи багато в чому залежать результати навчання студентів та їх майбутня професійна діяльність.

На ґрунті теоретичного аналізу, а також узагальнення власних педагогічних спостережень визначено, теоретично обґрунтовано основні методи організації самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів, а також схарактеризовано систему відповідних засобів, що забезпечують результативність і ефективність організації самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Література

1. Ашеро́в А. Підготовка, експертиза та захист дисертації : [навч. посібник для майбутніх професіоналів в галузі педагогіки вищої школи та управління навчальними закладами] / Акви́ва Ашеро́в. – Х. : Вид-во УІПА, 2007. – 112 с.
2. Балл Г. Гуманістичні засади педагогічної діяльності: [підручник] / Г. Балл. – К. : Академія, 1994. – 311 с.
3. Белкі́н Є. Педагогічні основи організації самостійної роботи студентів у ВНЗ: [навч. посібник] / Є. Белкі́н. – О. : Знання, 1989. – 165 с.
4. Долженко О. Сучасні методи та технології навчання у технічному вузі: [підручник] / О. Долженко, В. Шатуновський. – М. : Вища школа, 1990. – 315 с.
5. Журавська А. Організація самостійної роботи студентів сільськогосптехнікумі / на матеріалі предметів агрохімічного циклу /: автореф. дис. ... канд. пед. наук: / спец. 13.00.04 – професійна педагогіка / Київськ. нац. аграр. унів. – Київ, 1996. – 24 с.
6. Кучер З. Організація самостійної роботи майбутніх вчителів обслуговуючої праці в системі модульного навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук.: (13.00.04 – теорія і методика професійної освіти) Кучер Зоя Сидорівна ; Націон. Акад. держ. прикорд. служби України ім. Богд. Хмельн. – Хмельницький, 2006. – 20 с.
7. Підкасистий І. Педагогічні технології : навч. посібник / І. Підкасистий, І. Прокопенко, В. Євдокимов. – Х. : Колегіум, 2006. – 224 с.